

Oxford, 21.09.2023r.

Dr hab. Joanna Dyduch, prof. UJ

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Uniwersytet Jagielloński

Recenzja rozprawy doktorskiej pani mgr Sylwii Zawadzkiej

pt.: *Adaptacja polityczna Niemiec w kryzysach Unii Europejskiej od 2009 roku*

przygotowanej pod kierunkiem:

dr hab. Tadeusza Lebiody, prof. UW.

Od ponad dekady Europa, Unia Europejska i jej państwa członkowskie zmagają się nie tyle z kryzysem co kryzysami, między innymi: finansowo-gospodarczym, migracyjnym, kryzysem wywołanym pandemią COVID-19. Jednakże nie sam kryzys a definiowane w sposób procesualny zjawisko ADAPTACJI, stało się przedmiotem rozprawy doktorskiej Pani magister Sylwii Zawadzkiej. Praca lokuje się w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, ze szczególnym uwzględnieniem *stricte* politologicznych obszarów badań jakim stały się przede wszystkim: badanie konceptualizacji i operacjonalizacji polityk publicznych państwa, znaczenie i rola kryzysów w odniesieniu do kształtowania się pozycji państwa w środowisku międzynarodowym oraz jego orientacji i strategii politycznych. Zaproponowane przez Autorkę ramy teoretyczne również nie pozostawiają wątpliwości, że praca ma charakter politologiczny.

Niniejsza recenzja w pierwszej kolejności koncentruje się na ocenie wyboru oraz konceptualizacji problemu badawczego. Po drugie recenzentka dokonała oceny założeń teoretycznych oraz spójności metodologicznej rozprawy, ocena tej warstwy pracy pozwoliła również na sformułowanie generalnych wniosków na temat stanu wiedzy teoretycznej i empirycznej Doktorantki oraz kompetencji i umiejętności do prowadzenia badań naukowych.

I. Ocena wyboru i sposobu konceptualizacji problematyki badawczej

Jak deklaruje Doktorantka we wstępie „przedmiotem badań jest proces politycznego przystosowania roli państwa w sytuacjach kryzysowych (adaptacja polityczna)” (s.11). Tak nakreślony problematyka jest niewątpliwie atrakcyjna, zaprezentowana w dysertacji pogłębiona analiza zagadnienia adaptacji państwa w warunkach kryzysu wnosi wiele

ciekawych spostrzeżeń do dyskursu naukowego. Autorka dostrzega między innymi znaczenie specyfiki niemieckiej dynamiki politycznej opartej na wadze ‘ciągłości’ w warunkach ‘zmiany’.

Zadeklarowanym we wstępie celem głównym badań było „wyjaśnienie i porównanie determinantów modelu adaptacji politycznej Niemiec do zmian zachodzących w UE w okresach dwóch kryzysów oraz wynikającej z tego procesu – roli międzynarodowej”. Wydaje się jednak, że Autorka w toku pracy, znacznie poszerzyła wyznaczone ‘celem’ granice działań badawczych, pochylając się nie tylko na determinantach ale i uwarunkowaniach, reakcjach, percepcjach, rezultatach etc. – pozycji Niemiec w systemie europejskim w tym relacji z innymi państwami członkowskimi oraz unijnymi instytucjami oraz niemieckich preferencji i polityk (w liczbie mnogiej), i w końcu percepcji tychże przez innych aktorów systemu europejskiego. To wszystko (często w dorozumiany sposób) oczywiście wpływa na tytułową i kluczową dla rozwiązania problemu badawczego ADAPTACJĘ.

Mając na uwadze powyższe, jako zaletę pracy należy uznać, że doktorantka uściśliła i wskazała również **cele szczegółowe** m.in.: określenie znaczenia i pozycji państwa członkowskiego w systemie politycznym UE, co jak argumentuje miało pozwolić na „zbadanie pozycji Niemiec w obszarach kompetencyjnych takich jak „polityka monetarna i finansowa i polityka migracyjna i azylowa”. Ten przywołany przykład oraz sformułowane w dalszej części cele szczegółowe prezentują się oczywiście atrakcyjnie i stanowią interesujące wyzwania poznawcze, jednak związek pomiędzy poszczególnymi celami szczegółowymi jest jakby dorozumiany – nie wyjaśniony w tekście w sposób jednoznaczny i ‘wprost’. Dodatkowo, zdarzające się we wstępie wtrącenia i wielowątkowość narracji, które wprowadzając delikatny zamęt. Przeplatanie się wątków, oraz zdarzające się powtórzenia szkodzą przejrzystości i sile przekazu oraz sprawiają, że czytelnik może się zastanawiać się ‘o czym ta praca w zasadzie jest’: czy o adaptacji państw w warunkach kryzysu, czy o pozycji państwa w systemie politycznym UE, czy o uwarunkowaniach/determinantach preferencji, działań i konkretnych polityk państwa w warunkach członkostwa, czy też o samych kryzysach. Nie jest tak, że tej odpowiedzi czytelnik nie wyczyta z pracy, zwłaszcza po wnikliwej lekturze, jednakże uporządkowanie treści poprzez wprowadzenie rygorystycznych zasad i konsekwentnie przestrzeganych zasad podziału treści. Jasne wyodrębnienie takich zagadnień które są wyjaśniane (a zatem stanowią analityczny priorytet) i te za pomocą których wyjaśniano, mogłoby przynieść pozytywne rezultaty.

Podobną sytuację mamy, jeśli chodzi o określone w pracy pytania badawcze (których jest sześć), gdzie niektóre owszem bezpośrednio odnoszą się do problematyki badawczej adaptacji państwa (Niemiec – w warunkach kryzysu) (pytanie 1, 2, 3, 4), inne jednak krążą wokół tytułowego problemu badawczego (pyt. 5 i 6), gdzie odpowiedzi na nie tworzą raczej swoisty kontekst interpretacyjny. Wszystkie pytania natomiast sugerują, że Autorka będzie raczej starała się opisać: przesłanki, modele, role i determinanty, aniżeli wyjaśnić ‘DLACZEGO jest tak a nie inaczej’. Przechodząc do oceny adekwatności hipotez względem celu/ów, można stwierdzić, że zostały trafnie sformułowane. Pewnym mankamentem natomiast okazał się nie do końca jasny i czytelny sposób wyeksponowania korelacji (związków przyczynowo skutkowych) pomiędzy badanymi zjawiskami, co przełożyło się na odwrócenie uwagi od zależności i mechanizmów które pozwoliłyby na odpowiedzenie na pytanie DLACZEGO proces adaptacji w Niemczech przebiegał tak, a nie inaczej.

Do tego ważnego fragmentu rozprawy, wkradły się pewne nieścisłości kiedy na przykład Autorka nazywa hipotezę – „założeniem”, lub w toku wywodu nie do końca wiadomo kiedy kończy się sama hipoteza – a kiedy rozpoczyna refleksje o różnych perspektywach postrzegania badanych zjawisk. Na pozytywny ocenę zasługuje natomiast to, że Autorka powiązała weryfikację hipotezy z odpowiedzią na poszczególne pytania badawcze, co korzystnie wpłynęło to na spójność analizy i syntezy.

Przechodząc dalej, warto pochylić się nad kwestią nowatorskiego charakteru pracy, wynikającego przede wszystkim z uwzględnienia ‘sprawczego’ kontekstu integracji europejskiej dla strategii dostosowanych państwa. Autorka słusznie zaobserwowała, że zmienna w postaci członkostwa państwa w UE, nie ma charakteru uniwersalnego, koniecznie należy bowiem uwzględnić najpierw uwarunkowania i czynniki wpływające na pozycję państwa w systemie europejskim, natomiast pozycja w systemie europejskim przekładać się może na zdolności adaptacyjno – transformacyjne o charakterze wewnątrz-państwowym. Zatem wartością dodaną jest wskazanie swoistego sprzężenia zwrotnego między procesami zachodzącymi w przestrzeni europejskiej, a zjawiskami i zdarzeniami mającymi miejsce w przestrzeni wewnątrzpaństwowej konkretnego państwa członkowskiego UE. Dla Doktorantki zmiany orientacji i strategii politycznych, a w konsekwencji przyjmowanych ról Niemiec wobec kryzysu w 2015 roku są konsekwencją ‘lekcji’ i uczenia się z doświadczeń z okresu kryzysu w roku 2009. Umiejętność uczenia się (w ujęciu polityczno-systemowy) oraz udział

w wielowektorowym procesie socjalizacji w UE stanowiły zatem istotne elementy wpływające na zdolności adaptacji.

Pozytywnie należy ocenić również określone w rozprawie ramy czasowe, które powiązane są z precyzyjnie zdefiniowanymi kryzysami, a więc zjawiskami kluczowymi z perspektywy przedmiotu i celu dysertacji, które można byłoby nawet nazwać ‘zmiennymi niezależnymi – wyjaśniającymi’. Zabiegi te w połączeniu z osadzeniem własnych spostrzeżeń i konstatacji na tle toczących się w literaturze ustaleń i debat należy uznać za niewątpliwy walor. Generalnie rozważania definicyjne zajmują w pracy ważne miejsce.

II. Ocena założeń teoretycznych oraz spójności metodologicznej rozprawy

Bez wątpienia mgr S. Zawadzka poświęciła dużo pracy i wysiłku w poszukiwaniu inspiracji teoretycznych. W pracy znajdziemy rozmaite odwołania do znanych i powszechnie wykorzystywanych w badaniach politologicznych podejść teoretycznych. Teorie i mniej dojrzałe koncepcje teoretyczne pozwoliły niewątpliwie na skierowanie toku pracy na tory analityczne, a nie wyłącznie deskryptywne.

Już we wstępie Doktorantka wskazuje na dwie teorie (teorię adaptacji politycznej i teorię ról międzynarodowych), które miały kształtować ramy metodologiczne pracy. Wybór jest merytorycznie uzasadniony i zważywszy na problematykę pracy, logiczny i adekwatny. Podejścia te uznać można za komplementarne wobec siebie, a ich wykorzystanie okazało się bardzo korzystne w procesie operacjonalizacji problemu badawczego. W dalszej części rozprawy (szczególnie w rozdziale pierwszym) znajdujemy natomiast szczegółowe i szerokie omówienie rozmaitych kwestii i zagadnień o charakterze teoretycznym, które niewątpliwie wiążą się z (bezpośrednio i pośrednio) z interesującą Autorkę problematyką adaptacji. W opinii recenzentki jednak, Autorka w swoich poszukiwaniach nader szeroko wytyczyła pole poszukiwań i dociekań teoretycznych, poczynwszy od adaptacji, kryzysu, przywództwa, poprzez polityki publiczne i to nie tylko politykę migracyjną i gospodarczo-finansową ale również np.: politykę zagraniczną. W tekście znajdziemy nawet przywołanie takich kategorii jak europeizacja – będąca dziś już w zasadzie coraz bardziej dojrzałą koncepcją teoretyczną, a mogącą okazać się bardzo przydatne w ocenianej pracy to jednak potraktowana hasłowo.

Pozornie oczywiste stwierdzenie-teza, sformułowana przez mgr S. Zawadzką we wstępie, iż kryzys wzmacnia podejście międzyrządowe, jest poparta w pracy licznymi argumentami

empirycznymi i uzasadnia sięgnięcie po teoretyczną koncepcję nowego intergovernmentalizmu. Podkreślić należy iż Autorka dokonała zgrabnego opracowania najwyższych założeń nowego intergovernmentalizmu w specjalnie temu dedykowanemu podrozdziałowi. Jednakże wspomniany w kilku fragmentach pracy realizm (w różnych jego odmianach w tym waltz'owskiej i mearsheimer'owskiej), jest wyrazem daleko idącego eklektyzmem. Takie podejście do czerpania z odmiennych tradycji teoretycznych choć nie jest wykluczone a tym bardziej zabronione, z pewnością wymaga dodatkowych wyjaśnień.

Oceniając warstwę metodyczną pracy, należy stwierdzić że Doktorantka świadomie i poprawnie zastosowała popularne, a co za tym idzie często wykorzystywane w naukach społecznych (w tym szczególnie w nauce o polityce i administracji) metody: metodę porównawczą oraz analizę studium przypadku bez której wykorzystanie pierwszej byłoby co oczywiste niemożliwe. Dodatkowo, Doktorantka wykorzystwała jako pomocniczą metodę: analizę instytucjonalno-prawną oraz metodę analizy zawartości mediów, oraz technikę analizy treści. Brakuje jednak odwołania do literatury metodologicznej oraz bardziej szczegółowych informacji o sposobie wykorzystania wspomnianej metody i techniki.

W trakcie lektury rozprawy, recenzentka wielokrotnie zastanawiała się dlaczego Autorka nie sięgnęła po **analizę systemową**, która zważywszy na problematykę badawczą pracy oraz jej cele wydawać by się mogła wyborem w zasadzie oczywistym. Zagadnienie systemu politycznego, relacji i zależności między poziomami i strukturami systemu/ów (systemu wewnątrzpaństwowego oraz systemu międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem systemu politycznego UE), systemowymi uwarunkowaniami procesu decyzyjnego były w pracy zresztą szeroko omawiane (szczególnie w rozdziale pierwszym).

III. Ocena struktury pracy i podziału treści oraz wartości merytorycznej treści

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Dodatkowo praca uzupełniona została wykazem najczęściej stosowanych skrótów. Kompozycja dysertacji, zważywszy na problematykę analizy jest logiczna i uzasadniona. Sporo uwagi (i miejsca) Autorka poświęca rozważaniom teoretycznym, natomiast tytułowy problem 'adaptacji politycznej Niemiec w czasach kryzysów' rozwija w rozdziale czwartym i piątym w oparciu o 2 studia przypadku. Taka taktyka strukturyzacji i podziału treści w pracy jest (po ludzku) zrozumiała, mając na uwadze, że jest to rozprawa doktorska, podlegająca ocenie wedle określonych kryteriów w tym poprawności i kompletności metodologicznej, gdzie znaczenie

ma (spójność argumentacji konceptualnej z empiryczną). Innymi słowy w tak szerokim i szczegółowym potraktowaniu rozważań teoretycznych można dopatrywać się swoistej ‘asekuracji’, i jako taką można uznać za udaną. W razie gdyby Autorka planowała publikację rozprawy, Recenzenta sugeruje rekonstrukcję struktury pracy, wyczerpująca i rozbudowana część teoretyczna może zostać syntetycznie podsumowana, a przez to znacznie skrócona.

Przechodząc do szczegółowej oceny kompozycji i treści zawartych w poszczególnych rozdziałach pracy zauważyć można iż:

- wstęp jest obszerny, bogaty w treści zawiera istotne informacje (wymagane w tego typu pracach), w tym uzasadnienie wyboru problematyki badawczej, cel, pytania badawcze, hipotezy. Autorka odwołuje się do aktualnej i adekwatnej literatury, fragment poświęcony stanowi badań jest opatrzony konkretnymi przykładami z toczącej się w literaturze debaty na temat najważniejszych kwestii i problemów podejmowanych w pracy. Ważne jest, że definiując luki w dyskursie naukowym, Autorka położyła nacisk na trafnie wyodrębnione obszary i wątki. Dodatkowo szczególna uwaga poświęcona literaturze polskiej, uzmysławia czytelnikowi, że w krajowym dyskursie tej problematyce nie poświęcano miejsca stosownego do jej wagi. Długość, wielowątkowość oraz poziom szczegółowości wstępu jest dowodem ciężkiej pracy oraz pogłębionych refleksji, co należy ocenić pozytywnie. Paradoksalnie długość i szczegółowość wstępu jest również jego mankamentem. Mamy we wstępie bowiem do czynienia z powtórzeniami, zdarza się że o danej kwestii (np. podejściu teoretycznym, uzasadnieniu tematu) Autorka pisze w kilku miejscach wstępu;

- rozdział pierwszy Autorka poświęciła rozważaniom teoretycznym. Część ta jest kluczowa dla ewaluacji zdolności adaptacyjnych Republiki Federalnej Niemiec w okolicznościach zmian, re-ewaluacji i kryzysów. W rozdziale znajdziemy kompleksowe omówienia instrumentów teoretycznych za pomocą których zoperacjonalizowano problem badawczy w tym: teorii adaptacji politycznej państwa, teorii ról w stosunkach międzynarodowych. Sprawnie i przekonująco został przeprowadzony wywód na temat związku między ‘podejściem adaptacyjnym’ w warunkach kryzysu (s.64-66), a dynamicznym procesem zarządzania kryzysowego (z uwzględnieniem jego etapów (s. 71-74). Co godne odnotowania i pochwały to, iż już na tym etapie ogólne założenie teoretyczne zaczerpnięte z istniejącej literatury Autorka ‘testowała’ pod kątem eksplanacyjnej użyteczności do badania wybranego studium przypadku Niemiec, taki zabieg nie tylko podniósł jakość dalszego wywodu ale

mógłby w przyszłości mieć dodatkowy walor teoriiotwórczy, weryfikując, uzupełniając i uaktualniając istniejące dyskursy teoretyczne.

Nota bene kryzysy jako zjawisko społeczne, polityczne oraz gospodarcze występują w powszechnej percepcji w sposób dorozumiany, jego definiowania nierzadko pozostawione jest intuicji czytelnika (nie tylko w dyskursie publicznym ale również w literaturze przedmiotu). Tego zaniechania, czy nawet błędu nie popełniła mgr S. Zawadzka. Zatem w rozprawie gdzie ‘kryzys’ uznany jest jako kluczowa okoliczność oraz kontekst aktywności i działań państwa oraz jego instytucji, nie zabrakło konceptualizacji kluczowych pojęć i kategorii analitycznych;

- w rozdziale drugim Doktoranta dokonuje dalszej kontekstualizacji problemu badawczego analizując pozycję państwa członkowskiego w systemie politycznym UE, w perspektywie podejścia międzyrządowego (ze szczególnym zastosowaniem koncepcji teoretycznej ‘nowego intergovernmentalizmu). Wychodząc od S. Hoffmanna przez A. Moravcsika (liberalizmu międzyrządowego), Autorka szukając metodologicznych inspiracji pozwalających na uwzględnienie kluczowego dla pracy zagadnienia ‘kryzysu’ zwraca się ku propozycji C. Bickertona, D. Hodsona i U. Puettera. Choć szczegółowo omówiła ona założenia podejścia, podkreślając nawet, iż redefinicję koncepcji A. Moravcsika należy odczytywać jako ‘odejście’ od liberalnego podejścia do międzyrządowości (s.78), brakuje nieco uzasadnienia dla wpisania koncepcji w ramy paradygmatu realistycznego. W dalszej części rozdziału czytelnik znajdzie wieloaspektową i uwzględniającą wiele płaszczyzn/ poziomów analizę pozycji funkcjonowania państwa w systemie europejskim. Wywód tutaj jest treściwy, odnoszący się w głównej mierze do konstrukcji instytucjonalno-prawnej UE. Co istotne pozostaje spójny z założeniami zaprezentowanej wcześniej koncepcji teoretycznej oraz uwzględnia kontekst kryzysu. Bardzo wysoki poziom szczegółowości rozważań, tak w odniesieniu do struktur instytucjonalnych, jak i procesów dokonujących w UE, a mających wpływ na pozycję państwa członkowskiego w europejskim systemie politycznym, z jednej strony może być postrzegany jako zaleta dysertacji, z drugiej wysoki poziom nasycenia detalami powoduje, że rozmywa się ‘linia argumentu’;

- rozdział trzeci jest swoistym ‘obrazem’ dynamicznie kształtujących się priorytetów polityki europejskiej niemieckich rządów od zjednoczenia Niemiec. Odnosić trzeba, że szczególna uwaga poświęcona została polityce europejskiej niemieckich koalicji rządowych w latach 2009- 2021. Po lekturze tego rozdziału, można faktycznie powiedzieć, że czytelnik został

wyposażony w rozległą wiedzę o dynamicznej historii niemieckiej polityki europejskiej. W szczegółowy sposób opisano tutaj priorytety niemieckich polityk publicznych, kształtujących się i realizowanych w warunkach członkostwa w UE. W operacjonalizacji analizy Autorka sięgnęła po kategorię ról aktorów politycznych, dokonując rozróżnienia na role deklarowane i narzucane. O ile jednak o rolach deklarowanych Autorka pisze wprost w dość przejrzysty i syntetyczny sposób (dedykując temu zagadnieniu osobny podrozdział), o tyle o rolach ‘narzucanych’- przypisywanych, pisze nieco “na oko”, omawiając zewnętrzne uwarunkowania polityki niemieckiej w tym przede wszystkim politykę sojuszniczą (realizowaną w formatach bilateralnych i multilateralnych). W rozdziale umieszczono obszerny fragment na temat roli Niemiec w rozwoju wybranych obszarów polityki wewnętrznej UE. Rozdział zawiera obszerne opisy i omówienia zagadnień pośrednio związanych z problemem badawczym (jak na przykład historia i meandry sojuszu niemiecko-francuskiego). Faktem jest, że Autorka odnosi się między innymi do legitymizującymi roli Francji wobec niemieckiego przywództwa w UE, i oczywiście ten fenomen ma istotne znaczenia dla analizy ale wydaje się, że kreślenie szerokiego tła postawy Francji nie było niezbędne. *Nota bene*, w rozdziale trzecim można odnieść wrażenie, iż Doktoranta niemalże wymiennie używa sformułowanie ‘determinanty’ i ‘uwarunkowania’, podczas gdy nie są one tożsame i jednoznaczne lub/i zjawiska które wydają się jaskrawymi przykładami ‘uwarunkowania’ – nazwane są w pracy ‘determinantami’ (np.: „kolejną determinantą procesu niemieckiej adaptacji przez politykę europejską jest kształtowanie środowiska regionalnego zgodnie z założeniami opisanych wcześniej ról elementu sterującego w podsystemie regionalnym i przywódcy/lidera regionalnego”, s. 165).

- wreszcie (a można było napisać nareszcie) w rozdziale czwartym i piątym Autorka dysertacji koncentruje się nad tytułowym zagadnieniem ‘adaptacji politycznej’ Niemiec w dobie kryzysów, badając go w odniesieniu do dwóch przypadków: kryzysu w strefie euro oraz kryzysu migracyjno-uchodźczego. Dobór przypadków do pogłębionego studium adaptacji państwa w warunkach kryzysu, należy uznać za trafny i adekwatny zważywszy na cele dysertacji. Zanim jednak Autorka zajęła się samą ADAPTACJĄ, przedstawiła źródła, uwarunkowania, przebieg oraz istotę kryzysu/ów. Generalnie w rozdziale czwartym i piątym analiza przeważała nad opisem zdarzeń, podejmowanych decyzji i działań. Autorka niejednokrotnie sięgała po dodatkowe instrumenty ułatwiające generowanie wniosków analitycznych z zabranego materiału empirycznego (np.: wprowadzając do narracji ‘wyznaczniki’ do określenia ‘niemieckiego podejścia adaptacyjnego’ s. 186). W czytelny

sposób Doktorantka prezentowała działania i wypracowywane przez Niemcy mechanizmy adaptacyjne na tle, i w kontekście procesów dokonujących się na poziomie unijnym. Uwagze Autorki nie umknęła również nie tyle sama dynamika stosunków dwu- i wielostronnych między poszczególnymi państwami członkowskimi oraz między państwami członkowskimi a instytucjami europejskim co również swoiste sprzężenie zwrotne będące rezultatem interakcji rozmaitych aktorów w systemie europejskim. Ujęcie ADAPTACJI w perspektywie procesualnej oraz wyodrębnienie jej etapów, uznać trzeba z wartościowy zabieg.

Uwagę zwraca w przypadku rozdziału czwartego i piątego podrozdział czwarty (4.4, s.201 oraz 5.4 s.241) i jest on w jakimś sensie ‘niespodzianką’ dla czytelnika, w centrum uwagi bowiem pojawia się Polska, jako ‘obserwator’ – ‘kontestator’ wobec niemieckich procesów adaptacyjnych. Wybór przypadku Polski choć dający się wytłumaczyć, co Autorka zresztą uczyniła, w opinii recenzentki nie jest jednak optymalny, trudno bowiem generalizować w oparciu o w zasadzie pobieżną analizę percepcji i reakcji jednego z 27 państw członkowskich UE, po wtóre specyfika dwustronnych relacji polsko-niemieckich w czasie kryzysów w 2009r. i 2015r. była odmienna, i to nie ze względu na charakter niemieckiego przywództwa, czy też naturę samych kryzysów co raczej przez odmienne preferencje ideowe oraz tożsamość polityczną obozów władzy w Polsce (znacznie się różniących w 2009 r. i 2015r.). Choć Autorka uprzedzając te wątpliwości stwierdza, że „analiza stanowiska wszystkich państw członkowskich wykracza poza ramy niniejszej pracy, a perspektywa polska postrzegania działań Niemiec ma stanowić jedynie element służący bardziej szczegółowemu wyjaśnieniu procesu dochodzenia do roli lidera”. Argumentacja ta jest z jednej strony zasadna (w części dotyczącej percepcji i recepcji niemieckich ról przez innych aktorów systemu europejskiego), z drugiej nie wystarczająca mając na uwadze argumenty przywołane powyżej. Nie do końca wyjaśniono również w jakim zakresie ‘wymiar medialny’ percepcji polityki Niemiec w Polsce stanowił czynnik, czy też katalizator adaptacji.

Dodatkowo w toku wywodu Autorka deklaruje, że „analiza komparatystyczna postrzegania państwa niemieckiego i jego polityki europejskiej została oparta na zróżnicowanej perspektywie dwóch państw członkowskich: Francji i Polski (s. 150). Tymczasem to zamierzenie nie ma czytelnego odzwierciedlenia w strukturze pracy, analiza roli Francji znajduje się w rozdziale trzecim w ramach rozważań o determinantach zewnętrznych niemieckiej polityki europejskiej od 2009 r., tymczasem rozważania o Polsce potraktowano w odmienny, konceptualny sposób w rozdziale czwartym i piątym;

- w części podsumowującej Autorka wraca natomiast do postawionych we wstępie pytań i hipotez. Sformułowane wnioski są spójne z treściami i argumentami zawartymi w części merytorycznej rozprawy (tak natury metodologicznej jak i empirycznej). W ten sposób zakończenie niejako spina klamrą rozważania zawarte w pracy czyniąc rozprawę doktorską magister Zawadzkiej kompletną.

Podsumowując całość rozprawy wydaje się, że swoisty eklektyzm w budowaniu teoretycznego modelu eksplanacyjnego wprowadza do narracji wiele wątków oraz prowadzi czytelnika na niejedną ścieżkę gdzie mamy do czynienia, nie z jedną a kilkoma liniami argumentu – które nie zawsze bieżą paralelnie (obok i wystarczająco blisko siebie) i w miarę prosto. W tym sensie można powiedzieć, że argumentacja jest nieco rozproszona. Przykładowo w rozdziale trzecim oprócz priorytetów i ról Niemiec w systemie europejskim, czytelnik znajdzie informacje m. in.: o znaczeniu sojuszu z Francją oraz o wpływie Niemiec na kształtowanie unijnych polityk – postrzeganych jako ‘determinanty zewnętrzne’, dalej natomiast mamy wielowątkowy wywód na temat wyznaczników adaptacji w polityce europejskiej Niemiec. Jak już zostało wspomniane powyżej to bogactwo jest dowodem na wszechstronną i głęboką wiedzę Autorki na temat współczesnych Niemiec, z drugiej jednak jak wspomniano wcześniej wywodów i argumentacja jest przez to mniej wyrazista i przejrzysta. Warto byłoby również dokonać identyfikacji i zdefiniowania płaszczyzn analizy adaptacji Niemiec. Po lekturze pracy rysują się nam dwie podstawowe płaszczyzny: krajowa (wewnętrzna -niemiecka) i europejska. Jednak w kontekście przeprowadzonej w pracy dyskusji, wyodrębnić tymczasem można ‘sub-kategorię’, np. w ramach płaszczyzny europejskiej – Autorkę interesują bowiem dynamiczne związki między Niemcami a instytucjami unijnymi ale również między Niemcami a innymi państwami członkowskimi.

IV. Ocena bazy źródłowej rozprawy oraz formalnej strony rozprawy

Praca została oparta o bardzo solidną kwerendę. Autorka sięgnęła do licznych opracowań naukowych oraz, co szczególnie cenne, do licznych adekwatnie dobranych źródeł pierwotnych (w tym stenogramów posiedzeń polskiego i niemieckiego parlamentu oraz tekstów oficjalnych wystąpień polityków). Baza bibliograficzna obejmuje również rozmaite akty prawne, dokumenty rządowe, dokumenty i decyzje instytucji publicznych (w tym Europejskiego Banku Centralnego, Rady Europejskiej i Rady UE) raporty oraz analizy jak również materiały medialne (w tym dostępne w internecie) W bibliografii obok pozycji anglojęzycznych, co jest oczywiste w współczesnej politologii – w tym języku bowiem toczą

się najważniejsze debaty uczonych i analityków pochodzących z różnych krajów - mamy również liczne pozycje publikowane w innych językach. Dobrze się również stało, że mgr Zawadzka w istotnej mierze czerpała z literatury polskojęzycznej, nie tylko gdy pisała o polskim stanowisku wobec niemieckiej polityki ale także gdy konstruowała ramy teoretyczne swojej pracy. Dodatkową zaletą w tym względzie jest to, iż Autorka sięgnęła po publikacje w języku niemieckim ale również francuskim.

Pod względem edytorskim praca prezentuje się bardzo dobrze. Język rozprawy jest poprawny, wywód jest klarowny, a przez to czytelny. W całej, liczącej blisko 300 stron pracy trafiają się nieliczne, drobne potknięcia językowe, czy stylistyczne. Styl narracji, w satysfakcjonujący sposób zachowuje standardy narracji naukowej. Autorka w sposób nie budzący zastrzeżeń opanowała umiejętność poprawnego sporządzania przypisów oraz not bibliograficznych. Częste stosowanie tzw. 'dolnych przypisów opisowych', w których mgr Zawadzka zawierała dodatkowe informacje oraz komentarze stanowią kolejny dowód na szeroką wiedzę, pogłębioną refleksję oraz ogromną pracę wykonaną przez mgr Zawadzką na rzecz opracowania pracy doktorskiej.

V. Konkluzje

Biorąc pod uwagę merytoryczne oraz warsztatowe walory rozprawy doktorskiej napisanej przez mgr Sylwię Zawadzką, należy uznać, iż rozwiązała ona problem badawczy. Praca zawiera szereg elementów nowatorskich w tym oryginalną dobrze zoperacjonalizowaną metodologię. Przedłożona rozprawa dotyczy ważkiej i aktualnej problematyki., natomiast jej lektura nie pozostawia żadnej wątpliwości, iż Doktoranta posiada szeroką wiedzę teoretyczną oraz empiryczną na temat współczesnych Niemiec, funkcjonowania UE w tym stających przed nią zagrożeń, wyzwań, oraz rozwojowych szans. Praca w sposób jednoznaczny wpisuje się zakres nauki o polityce i administracji. Wobec powyższego należy stwierdzić, że przedłożona do recenzji rozprawa spełnia wymagania określone przepisami prawa tj.: *Ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 roku (Dz. U. 2018 poz. 1668) oraz *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki* z dnia 13 marca 2003 roku (Dziennik Ustaw 2003r. nr. 65 poz. 595 z późniejszymi zmianami) wnioskuje więc o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.